

BRONISŁAW MICHERDA
KATARZYNA ŚWIETLA

Współczesna rachunkowość

Wybrane problemy metodologiczne

Difin

Współczesna rachunkowość

Copyright © Difin SA
Warszawa 2013

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Kopiowanie, przedrukowywanie i rozpowszechnianie całości
lub fragmentów niniejszej pracy bez zgody wydawcy zabronione.

Książka ta jest dziełem twórcy i wydawcy.

Prosimy, abyś przestrzegał praw, jakie im przysługują.

Jej zawartość możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim
lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie.

Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie
zaznacz, czyje to dzieło. A kopiując jej część, rób to jedynie
na użytek osobisty. Szanujmy cudzą własność i prawo.

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet
Ekonomiczny w Krakowie

Autorzy

prof. dr hab. Bronisław Micherda – rozdziały 1, 2, 6

dr Katarzyna Świetla – rozdziały 3, 4, 5

Recenzent

prof. UE dr hab. Józef Pfaff

Projekt okładki

Mikołaj Miodowski

Redaktor prowadząca

Maria Adamska

ISBN 978-83-7930-105-8

Difin SA

Warszawa 2013, wydanie pierwsze

ul. F. Kostrzewskiego 1, 00-768 Warszawa,

tel. 22 851 45 61, 22 851 45 62,

fax 22 841 98 91

Księgarnie internetowe Difin:

www.ksiegarnia.difin.pl, www.ksiegarniasgh.pl

Skład i łamanie: Poligrafia, tel. 605 105 574

Wydrukowano w Polsce

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	7
Rozdział 1	
ISTOTA, FUNKCJE I STRUKTURA RACHUNKOWOŚCI	9
1.1. Istota rachunkowości	9
1.2. Funkcje rachunkowości	13
1.3. Struktura rachunkowości	16
Rozdział 2	
NADRZĘDNE ZASADY I WIARYGODNOŚĆ RACHUNKOWOŚCI	29
2.1. Nadrzędne zasady rachunkowości	29
2.2. Rachunkowość kreatywna	39
2.3. Wiarygodność rachunkowości	42
Rozdział 3	
EWOLUCJA ROZWIĄZAŃ W ZAKRESIE STANDARYZACJI I HARMONIZACJI RACHUNKOWOŚCI JAKO ODPOWIEDŹ NA POTRZEBY UŻYTKOWNIKÓW RYNKU	54
3.1. Konwergencja reguł rachunkowości w gospodarce globalnej	54
3.2. Rola Unii Europejskiej we wdrażaniu spójnych rozwiązań rachunkowości	61
3.3. Współpraca Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (RMSR) z Amerykańską Radą Standardów Rachunkowości (FASB) oraz jej efekty	66
3.4. Działania Komitetu Standardów Rachunkowości (KSR) na rzecz implementacji spójnych rozwiązań	71

Rozdział 4

USŁUGOWE PROWADZENIE RACHUNKOWOŚCI W ŚWIELE DZIAŁAŃ POLSKICH I PONADNARODOWYCH OUTSOURCINGODAWCÓW 75

- 4.1. Outsourcing usług rachunkowości – próba definicji 75
- 4.2. Uczestnicy rynku i lokalizacja ich działalności 82
- 4.3. Miejsce usług biznesowych w polskiej gospodarce 89

Rozdział 5

CERTYFIKACJA ZAWODU KSIĘGOWEGO W POLSCE 97

- 5.1. Certyfikat Ministra Finansów w kontekście planowanej deregulacji
usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych 97
- 5.2. Inicjatywy Międzynarodowej Federacji Księgowych (IFAC) w zakresie
postrzegania roli i znaczenia zawodu księgowego 102
- 5.3. Certyfikacje zawodu Stowarzyszenia Księgowych w Polsce (SKwP)
oraz jej efekty 105

Rozdział 6

KOMPETENCJE ZAWODOWE I ETYKA W RACHUNKOWOŚCI 116

- 6.1. Kompetencje zawodowe 116
- 6.2. Etyka zawodowa 124

PODSUMOWANIE 131

BIBLIOGRAFIA 132

WPROWADZENIE

Rachunkowość jako uniwersalny system informacyjno-kontrolny o wielowiekowej historii, powszechnie uznawanym dorobku teoretycznym i niekwestionowanych walorach praktycznych, znajduje się w ustawicznej ewolucji wskazującej na jej rozwój. Dalszy rozwój rachunkowości zależy jednak w znacznym stopniu od wskazania kierunków, możliwości i uwarunkowań w tym zakresie. Wiele nowych wątków rozwoju rachunkowości wynika z szybkiego rozwoju stosunków rynkowych, a także swoistego kryzysu zaufania do informacji pochodzących między innymi z rachunkowości. Skłania to do refleksji, przemyśleń i dyskusji, które winny ocenić podejmowane działania mające na celu modyfikację rozwiązań i wskazanie kierunków doskonalenia rachunkowości.

Niekwestionowanym celem rachunkowości jest tworzenie wiarygodnego obrazu działalności podmiotów, głównie w postaci sprawozdania finansowego oraz ocen i opinii o tym sprawozdaniu. Poszczególne części opracowania połączono zatem w następujące grupy tematyczne:

- istota, funkcje i struktura rachunkowości,
- zasady i wiarygodność rachunkowości,
- harmonizacja i standaryzacja rachunkowości,
- usługowe prowadzenie rachunkowości,
- certyfikacja w rachunkowości,
- kompetencje zawodowe i etyka w rachunkowości.

Można przyjąć, że dyskusyjne przedstawienie tych wybranych problemów metodologicznych współczesnej rachunkowości pozwoli lepiej poznać specyfikę jej funkcjonowania w warunkach rynkowych.

Rozdział 1

ISTOTA, FUNKCJE I STRUKTURA RACHUNKOWOŚCI

1.1. Istota rachunkowości

Gospodarowanie związane jest nierozłącznie z rozwojem społecznym. Odnieść je wprawdzie można do każdego działania ludzkiego, w którym realizacja określonego celu wymaga ponoszenia pewnych nakładów, szczególnie istotne jest jednak w świadomej i celowej działalności gospodarczej. Próby skwantyfikowanego określenia przejawów działalności gospodarczej widoczne są od najdawniejszych czasów. Dowodzą tego chociażby pouczenia zawarte w Starym Testamencie: „Cokolwiek przekazujesz, niech będzie w liczbie i wadze, a dawanie i odbieranie – wszystko na piśmie”¹. Dopiero rachunkowość, towarzysząca zorganizowanej działalności gospodarczej, wykorzystała w pełni w swym działaniu ideę pomiaru wartościowego.

Przyjęcie rynkowej orientacji gospodarowania kieruje uwagę na kapitał i proces jego pomnażania, a tym samym na metodykę oceny jednostek funkcjonujących w tych uwarunkowaniach. We współczesnych naukach ekonomicznych pojęcie „kapitału” używane jest zarówno w odniesieniu do jednostki gospodarczej, jak i w odniesieniu do gospodarki narodowej jako całości, m.in. w teorii podziału, teorii koniunktury i teorii wzrostu gospodarczego. Można stwierdzić,

¹ Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Pallottinum, Poznań–Warszawa 1982, s. 830. Inny współczesny przekład Księgi Mądrość Stracha podaje zaś: „Ale tych oto rzeczy się nie wstydz... usuwania prochu z wagi ciężarowej i ręcznej... ustalania ceny z handlarzem... własnoręcznego wykazu rzeczy powierzonych, pisemnego wykazu wszystkiego, co wydajesz i bierzesz...” (Biblia, Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Wyd. Święty Wojciech, Warszawa 2009, s. 565/566).

że stało się ono źródłosłowem dla pojęć „kapalista” i „kapitalizm”, określających odpowiednio właściciela kapitału i historycznie ukształtowany system społeczno-gospodarczy. Ze względu na wieloznaczność terminu „kapitał”, niektórzy autorzy prowadzą rozważania, świadomie go nie definiując, unikając w ten sposób kontrowersji terminologicznych. W najbardziej ogólnym ujęciu kapitał określa się jako wartość mającą zdolność do wzrostu, który nazywany jest w literaturze wartością dodatkową, zyskiem, dywidendą lub procentem. W praktycznym natomiast ujęciu za kapitał uznaje się zasoby służące do procesu produkcji lub wymiany². Podstawą rynkowego gospodarowania jest proces pomnażania kapitału przejawiający się w uzyskiwaniu przez jednostki gospodarcze korzystnych wyników finansowych³. Wyniki te rozpatrywane w ewolucji sprowadzają się do:

- osiągania zysków,
- utrzymania płynności finansowej,
- maksymalizacji wartości rynkowej jednostki gospodarczej, co jest równoznaczne z maksymalizacją bogactwa właścicieli.

Za integralny cel każdej jednostki gospodarczej bez względu na jej charakter i typ działalności uznać należy przetrwanie i rozwój⁴. Charakter jednostki gospodarczej wyznacza zasoby, dzięki którym zapewniona zostaje realizacja tego celu. Rozwój i przetrwanie to jednak ostateczny cel jednostki gospodarczej, co trafnie ilustruje schemat 1.1.

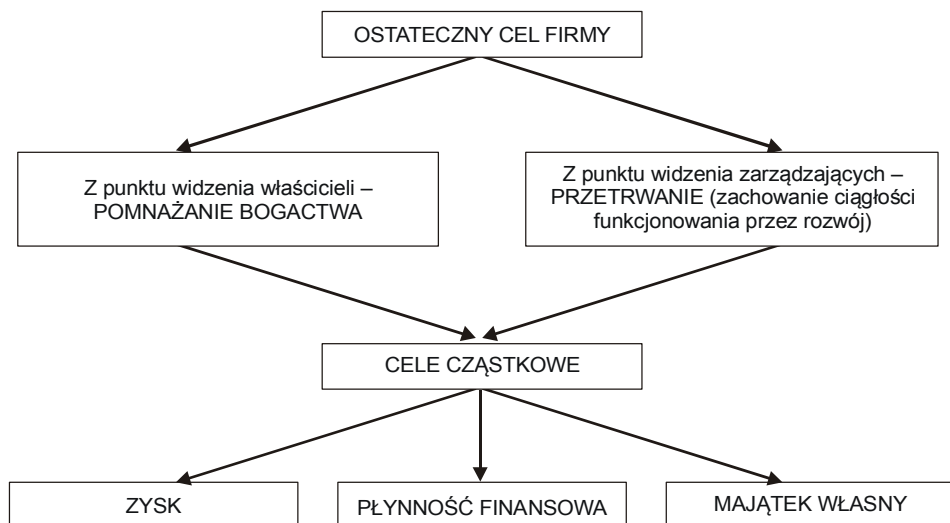
Rozpatrując cele jednostek gospodarczych w ich ewolucji, nie można pominąć tezy, że współczesny rozwój gospodarczy zależy od wiedzy i jej wykorzystania. Konieczność rzetelnego rozrachunku z otoczeniem przez jednostki gospodarcze wymaga zatem informacji o wszystkich elementach wpływających na jej wartość. Istnieje więc coraz wyraźniej potrzeba uwzględnienia w rachunkowości szerszej informacji o kapitale ludzkim, w którym istotne miejsce przypisuje się pracownikom z właściwymi umiejętnościami (wiedzą, doświadczeniem i kompetencjami). Coraz częściej funkcjonuje też określenie „zasoby ludzkie są najważniejszym aktywem firmy”. W przyszłości jednostki gospodarcze przynoszące zyski będą w dużym stopniu oparte na wiedzy i umiejętnościach pracowników. Wiedza i informacja wpływają obecnie na wzrost zysków, w przeciwieństwie do zmniejszania się zysków w tradycyjnych branżach⁵.

² T. Orłowski, *Nowy leksykon ekonomiczny*, Graf-Punkt, Warszawa 1998, s. 23.

³ Już w cywilizacji sumeryjskiej zauważono, że istnienie ewidencji majątku stwarza możliwość określenia okresowego wyniku działalności gospodarczej (M. Dobija, *Postępowe idee rachunkowości w cywilizacji sumeryjskiej*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej, Kraków 1996, nr 467).

⁴ J. Lichtarski (red.), *Podstawy nauki o przedsiębiorstwie*, Wrocław 1999, s. 59.

⁵ Zwrócić należy uwagę na słuszne i interesujące propozycje poszerzenia zakresu tematycznego współczesnej rachunkowości finansowej o tzw. rachunkowość wiedzy (L. Niemczyk, *Rachunkowość wiedzy, suplement do podręczników „Rachunkowość finansowa”*, Paciali Institute, Rzeszów 2011;

Schemat 1.1. Struktura celów jednostki

Źródło: T. Waśniewski, W. Gos, *Rachunkowość w przedsiębiorstwie*, Fundacja Rozwoju Rachunkowości w Polsce, Warszawa 1997, s. 313.

Ukierunkowanie celu działalności gospodarczej na wzrost wartości jednostki gospodarczej prowadzi do zainteresowania miernikami opartymi na wartości dla właścicieli. Istnieją czynniki, które skłaniają zarządy do działania na rzecz właścicieli, czyli do zwiększenia rynkowej wartości podmiotu. Są to:

- względnie duży udział członków zarządu we własności podmiotu,
- powiązanie wynagrodzenia członków zarządu ze stopą rentowności osiąganą przez właścicieli,
- groźba przejęcia przez inną jednostkę,
- konkurencja na rynku pracy dla kadry zarządzającej.

Koncepcja powiększania wartości jednostki gospodarczej pod kątem zwiększenia korzyści właścicieli staje się coraz bardziej popularna. W pewnym stopniu jest to następstwem instytucjonalizacji rynku kapitałowego, to znaczy, w coraz większym stopniu głównym inwestorem stają się duże instytucje finansowe, żądające wzrostu wartości jednostek, w które inwestują. Instytucjonalni właściciele dysponujący dużymi pakietami udziałów oraz profesjonalną kadrą są w stanie wywierać naciski na zarządy w celu ukierunkowania zarządzania na zwiększenie wartości tych jednostek.

Podstawą rozwoju rachunkowości były praktyczne potrzeby mierzenia zjawisk gospodarczych, potrzeby rachunku ekonomicznego, a więc przyczynowo-skutkowego powiązania nakładów i wyników działalności gospodarczej. Początki rachunku ekonomicznego są zbieżne z powstaniem rachunkowości. W okresie rozwoju na szerszą skalę stosunków towarowo-pieniężnych powstały warunki ekonomiczne rodzące potrzebę tego rachunku, głównie zaś:

- wyodrębnienie się oddzielnych podmiotów gospodarujących i rozpowszechnienie się ich działalności, polegającej na produkcji i sprzedaży towarów,
- kwantyfikacja celu i środków działalności gospodarczej, tj. ich wymierność i współmierność za pomocą jednostek pieniężnych,
- racjonalizacja działalności gospodarczej, tj. oparcie jej na zasadzie gospodarności,
- odpowiedni rozmiar działalności gospodarczej i związane z tym potrzeby w zakresie informacji rachunkowej.

Warunki te rodzą też konieczność, a zarazem możliwość, stosowania rachunku pieniężnego majątku, kapitałów, dochodów, kosztów i wyników. Pojawia się, oparta na idei kwantyfikacji, rachunkowość, która umożliwia syntetyczną ocenę działalności jednostek gospodarczych. Rachunek ekonomiczny i rachunkowość rozwijały się równolegle z rozwojem gospodarczym, służąc praktyce, co sprawiło, że życie gospodarcze decydowało o ostatecznym ich kształcie.

Głównym celem rachunkowości jest pomiar wyników działalności gospodarczej, które warunkują pomnażanie kapitału. Dlatego rachunkowość jest uniwersalnym i elastycznym systemem informacyjno-kontrolnym odzwierciedlającym przebieg i rezultaty działalności jednostek gospodarczych⁶. W związku z tym przedmiotem rachunkowości jest proces reprodukcji kapitałów jednostek gospodarczych, realizowany przez działalność gospodarczą⁷.

Uniwersalność rachunkowości polega na:

- możliwości dostosowania do specyficznych warunków działalności podmiotów,
- zdolności do jednoczesnego pełnienia różnych funkcji i zadań szczegółowych,
- przydatności do tworzenia liczbowego obrazu, opartego na wielkościach rzeczywistych jak też przewidywanych,
- możliwości zastosowania różnych form i technik obliczeniowych.

⁶ A. Jaklik, B. Micherda, *Zasady rachunkowości*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1997, s. 10.

⁷ Ibidem, s. 14.

Cecha uniwersalności wskazuje na dużą skalę możliwości rachunkowości. Sprawne i efektywne funkcjonowanie rachunkowości jest uwarunkowane wykorzystaniem tych możliwości do realizowania postawionych przed nią zadań.

Elastyczność rachunkowości to możliwość jej stosowania w każdej jednostce gospodarczej bez względu na jej wielkość oraz możliwość dostarczania przez nią informacji o różnym stopniu szczegółowości. Jak można zauważyć, kwantyfikacja „w liczbie i wadze” przybrała bardziej wymagającą formę kwantyfikacji „w wartości”, a w perspektywie „w wartości godziwej”⁸. Właśnie dlatego traktuje się rachunkowość jako „teorię i system pomiaru wartości ekonomicznej pomnażanej w procesie gospodarowania”⁹. Należy zgodzić się również w pełni z tezą, że „system rachunkowości zawsze jest uwarunkowany systemem prawnym obowiązującym w państwie, które określa jednostkę pieniężną jako miarę wartości oraz podstawowe zasady rachunkowości. Między stanem państwa, stanem gospodarki a systemem rachunkowości istnieje ścisła zależność”¹⁰.

Etymologia słowa rachunkowość (ang. *accounting*, niem. *Rechnungsführung*, ros. *szcziotowodstwo*) wskazuje na objęcie jego zakresem zespołu rachunków. W tym sensie rachunkowość oznacza prowadzenie rachunków. Rachunkowość w swej strukturze jest zespołem połączonych ze sobą rachunków częściowych. Elastyczność rachunkowości pozwala przy tym na odpowiednie konstrukcje rachunków częściowych systemu, w którym elementarnymi rachunkami częściowymi są konta.

1.2. Funkcje rachunkowości

Cechy i możliwości rachunkowości sprawiają, że pełni ona w praktyce gospodarczej ważne funkcje:

- informacyjną,
- kontrolną,

⁸ Kategoria „wartość godziwa” pojawiła się w odległej historii w myśli filozoficznej, religijnej i ekonomicznej. Cena godziwa, sprawiedliwa widoczna jest w poglądach Arystotelesa, Świętego Tomasza z Akwinu, papieża Aleksandra III, który wprowadził do prawa kanonicznego w XII wieku w kanonie *Placuit* doktrynę właściwej ceny (*just price*). Koncepcję sprawiedliwej ceny rozważali klasycy myśli ekonomicznej: A. Smith, D. Ricardo, K. Marks, a wspólną jej ideą była ekwiwalentność wymiany (w tym wynagrodzenia za pracę najemną) (por. M. Dobija, *Wartość godziwa jako kryterium prawdy w teorii ekonomicznej*, [w:] *Dążenie do prawdy w naukach ekonomicznych*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2006, s. 147).

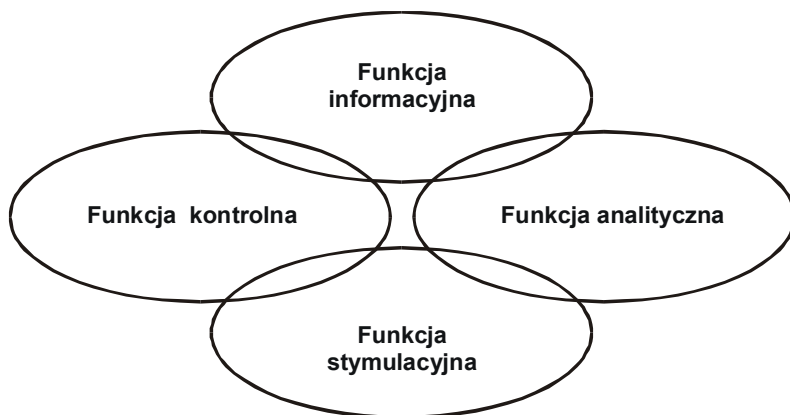
⁹ M. Dobija, *Rachunkowość zarządcza i controlling*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997, s. 15.

¹⁰ Ibidem, s. 15.

- analityczną,
- stymulacyjną.

Funkcje współczesnej rachunkowości i ich powiązanie ilustruje schemat 1.2.

Schemat 1.2. Funkcje współczesnej rachunkowości

Źródło: Opracowanie własne.

Funkcja informacyjna rachunkowości polega na dostarczaniu informacji do podejmowania decyzji w procesie zarządzania. Informacje te powinny być zatem dostosowane pod względem treści, czasu i stopnia szczegółowości do potrzeb zarządzania jednostką gospodarczą przez jej wewnętrzne organy. Tutaj odbiorcą informacji jest zarząd, a także organy menedżerskie niższych szczebli zarządzania. Rachunkowość współuczestniczy w zarządzaniu jednostką gospodarczą, wspomagając w podejmowaniu takich decyzji, które umożliwiają osiągnięcie pozytywnych wyników rzeczowych i finansowych oraz najbardziej efektywne wykorzystanie zasobów jednostki gospodarczej. Ponadto jest ona ważnym źródłem informacji dla organów zewnętrznych, takich jak: banki, organy skarbowe, władze lokalne, właściciele, społeczeństwo itp. Informacje uzyskiwane dzięki rachunkowości, przekazywane urzędowi statystycznemu, stanowią podstawę obliczeń dokonywanych w skali gospodarki narodowej wykorzystywanych do sterowania tą gospodarką. Informacje tworzone przez rachunkowość dla potrzeb odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych prezentowane są okresowo w sprawozdaniach finansowych. Wielkości tam zawarte charakteryzują ogólny lub szczegółowy, całościowy lub wycinkowy obraz przebiegu działalności gospodarczej oraz jej rezultatów.

Funkcja kontrolna rachunkowości polega na ochronie mienia i obejmuje:

- zabezpieczenie majątku przed przywłaszczeniem i zniszczeniem,